

Nieuwe Historische Contexten voor de eindexamens van havo en vwo

Achtergronden bij de gemaakte keuzes - Hanneke Tuithof

In schooljaar 2017–2018 heeft een commissie bestaande uit docenten en vakdidactici zich gebogen over de syllabus voor de eindexamens geschiedenis havo en vwo. Van het College voor Toetsen en Examens had zij de opdracht gekregen om onderhoud te plegen aan de bestaande syllabus. Zo nodig moesten er nieuwe ‘historische contexten’ ontwikkeld worden die ten minste vier jaar dienst zouden kunnen doen — en wel als raamwerken waarbinnen leerlingen op het centraal eindexamen hun oriëntatiekennis in samenhang kunnen begrijpen en toepassen. In dit stuk licht ik het werk van deze syllabuscommissie en haar keuzes voor de nieuwe historische contexten toe, en in het bijzonder voor de context ‘Duitsland in Europa 1918–1991’.

Vertrekpunten

Het kader was het bestaande examenprogramma met de tien tijdvakken en de 49 ‘kenmerkende aspecten’, inclusief de wijzigingen in het examenprogramma voor het havo (de zogenaamde ‘verlichtingsmaatregel’ om alleen tijdvak 5–10 in het centraal eindexamen te toetsen). Daarbinnen hebben we ruimte gezocht om een aantal wensen van docenten en leerlingen in de nieuwe syllabus een plek te geven. Naast onze eigen ervaringen met en contacten over het eindexamen vormden een belangrijke bron daarbij de uitkomsten van de focusgroepen die in 2016–2017 in heel het land bijeen zijn gekomen om te praten over de inhoud van het eindexamen. De bevindingen zijn verwoord in een rapport: Meer en minder tegelijk. Adviezen van docenten voor ‘groot onderhoud’ aan de syllabus geschiedenis havo/vwo (2017).

De belangrijkste uitgangspuntenpunten voor herziening van de syllabus waren:

- de wens om het verschil tussen de examens havo en vwo, en daarmee ook tussen de contexten, zichtbaar te vergroten;
- de wens om in de syllabus voor beide stromen meer plaats in te ruimen voor contemporaine geschiedenis;
- de wens om aandacht te besteden aan niet-westerse geschiedenis;
- de wens om historische contexten te construeren waarin een langer uitgesponnen ontwikkeling (door de tijdvakken heen) centraal staat.

Dat alles heeft geresulteerd in een zevental nieuwe of herziene contexten. Deze zullen de basis vormen voor het centraal eindexamen geschiedenis vanaf 2021 (havo) en 2022 (vwo). De nieuwe of vernieuwde contexten zijn:

havo

Het Britse rijk 1585–1900

Duitsland in Europa 1918–1991

Nederland 1948–2008

Nieuwe Historische Contexten voor de eindexamens van havo en vwo

vwo

Steden en burgers in de Lage Landen 1050–1700

Verlichting 1650–1900

China 1842–2001

Duitsland in Europa 1918–1991

Verschil moet er zijn

Hoe zijn we aan deze thema's gekomen en welke overwegingen waren leidend bij de keuze hiertoe? Historische contexten (hierna: hc's) doen dienst als kapstukken, waaraan leerlingen en docenten de kenmerkende aspecten (ka's) als het ware kunnen ophangen. hc's geven de vaak 'kaal' geformuleerde ka's meer 'vlees op de botten'. Ze bieden leerlingen en docenten, alsook examen- en methodemakers, meer zekerheid over wat er gevraagd kan worden. Om op die manier hun werk te kunnen doen, moeten ook hc's redelijk 'kaal' geformuleerd zijn, als een opsomming van een minimum aan historische feiten of ontwikkelingen die in hun samenhang concrete inhoud geven aan zoveel mogelijk ka's. Herhaling van ka's binnen of ook tussen hc's vormt daarbij geen probleem en kan zelfs handig zijn.

Met die uitgangspunten in het achterhoofd is voor het havo een programma gemaakt met opnieuw drie hc's. Mits goed ingezet, kunnen hc's een verlichting van het examenprogramma betekenen. Speciaal voor de havisten is er een context met meer eigentijdse, sociaal-culturele geschiedenis gekozen, namelijk 'Nederland 1948–2008'. Met het oog op de spreiding over de tijdvakken en de langere voorbereidingstijd leek het ons gerechtvaardigd om voor het vwo te blijven bij vier hc's. Daarbij hebben we bewust gezocht naar ándere, meer complexe onderwerpen en invalshoeken, dan voor de havo.

De moderne Duitse geschiedenis: een blijvertje

Uitgebreide gesprekken met de focusgroepen leverden onder andere op dat docenten én leerlingen enthousiast waren over de historische context over Duitsland

1871–1945. Die hc Duitsland was gebaseerd op een groot aantal ka's. Door meerdere ka's aan één land te koppelen, worden ze overzichtelijk en heel concreet. De andere twee hc's, namelijk de Republiek en de Koude Oorlog, waren voornamelijk gebaseerd op een ka en kwamen minder goed uit de verf dan de hc Duitsland. Wel was de beginperiode van de hc Duitsland lastig, vooral voor de havisten. Vrij snel hebben we besloten deze hc voor de komende jaren in essentie te behouden. Er is geschoven met het tijdsframe, waardoor de recente geschiedenis en de rol van Duitsland in het Europa van ná de Tweede Wereldoorlog meer aan bod komt. Op deze manier kunnen docenten de actualiteit meer bij het onderwijs betrekken. Een andere reden om het tijdsframe iets te verschuiven, is dat de geschikte bronnen voor een Centraal Examen beperkt zijn. Nu kunnen de examenmakers

Nieuwe Historische Contexten voor de eindexamens van havo en vwo

weer nieuwe bronnen gebruiken. De hc Koude Oorlog is niet gehandhaafd, maar we hebben het ka over de Koude Oorlog wel opgenomen in de aangepaste hc Duitsland.

Nederland, Europa en de wereld

Verder gaven veel docenten aan dat zij graag minder Europa, en meer wereld in de eindexamens wilden terugzien. We hebben geprobeerd deze wens in te willigen, maar het probleem daarbij is dat ontwikkelingen buiten West-Europa niet 'zo- maar' in de mal van tijdvakken met daaraan toegewezen ka's passen. Pas toen we besloten de relatie tussen tijdvakken en een aantal ka's wat lossier te maken, lukte het ons om niet-Europese geschiedenis in het schema in te passen.

Voor het havo zijn we uitgekomen op uitsneden uit de geschiedenis van het Britse Rijk, met de verhouding tot de Amerika's en later India als invalshoeken. Ook is er aandacht voor de invloed die de koloniën hadden op de economische veranderingen in Groot-Brittannië in de achttiende en negentiende eeuw. Deze hc beslaat veel tijd en grote geografische ruimte en heeft vooral een economische invalshoek. Verder zet het een groot aantal ka's die leerlingen vaak als moeilijk ervaren in één logisch verband en komen we er tegelijkertijd mee tegemoet aan de wens van een buiten-Europees perspectief.

Voor het vwo hebben we ervoor gekozen een nieuwe hc te ontwikkelen over China, van het einde van het keizerrijk tot aan het einde van de twintigste eeuw. Dat is actueel relevant en historisch interessant, en een optie die in de focusgroepen veel genoemd werd. Een context over China leent zich voor het aankleden van veel verschillende ka's in een heel andere dan de gebruikelijke setting. In de nieuwe hc China worden zes ka's in een ander tijdvak ter sprake gebracht.

Gevoelige geschiedenis

De laatste tijd klinkt de roep om meer aandacht te besteden aan aspecten van het koloniale verleden van Nederland, zoals de slavernij en de oorlog in Indonesië. Ook die wensen wilden we honoreren. Daarbij is rekening gehouden met de ervaring dat controversiële kwesties minder geschikt zijn voor centrale examinering en beter in een schoolexamen passen. De nieuwe syllabus biedt wel aanknopingspunten om beladen onderwerpen in de klas te behandelen. Slavenhandel, slavernij en de afschaffing daarvan komen aan de orde in de hc's over het Britse Rijk (havo) en over de Verlichting (vwo). In dat verband hebben we ervoor gekozen om, net als bijvoorbeeld het Rijks- en het Openluchtmuseum, de term 'tot slaaf gemaakte(n)' als alternatief te gebruiken, naast het inmiddels omstreden 'slaaf'.

Voor een uitgebreide behandeling van de dekolonisatie van Nederlands-Indië is in de hc over het naoorlogse Nederland (havo) weinig ruimte vanwege het gekozen tijdvak en het perspectief. Voor het havo wilden we namelijk een hc creëren met een sociaal-culturele focus, die leerlingen helpt hun eigen tijd en leefwereld mee te begrijpen, met onderwerpen zoals: welvaart, migratie, jeugd- en consumptiecultuur en multiculturalisme. Doordat de al dan niet gedwongen migratie van mensen uit Indonesië naar Nederland in die nieuwe hc een plek heeft gekregen, is er de mogelijkheid voor docenten om in de klas dieper in te gaan op de kwesties en gevoeligheden die daarmee samenhangen.

Nieuwe Historische Contexten voor de eindexamens van havo en vwo

Door de tijd

Het examenprogramma is bedoeld om leerlingen inzicht te geven in de loop van de hele geschiedenis. Veel docenten gaven in de focusgroepen aan dat ze graag een hc zouden zien die een langere tijdsspanne zou bestrijken. Ook die wens wilden we graag invullen, maar de constructie van zo'n 'diachronische' hc bleek niet zonder problemen. Contexten werken het best, zo bleek uit eerdere en andere analyses, als ze helder zijn afgebakend in termen van ruimte en tijd. Niet voor niets is de bestaande hc over Duitsland, met zijn duidelijke focus wat betreft plaats, tijd en ook perspectief, populair bij leerlingen én bij docenten.

Voor het havo zijn we zoals al gezegd uitgekomen op de context over het Britse Rijk die van 1585 tot 1900 loopt. Voor het vwo is er een context geconstrueerd over de ontwikkeling van steden in de Nederlanden vanaf het jaar 1050 tot 1700. Deze hc benadrukt de uitzonderlijke positie van de Republiek in de zeventiende eeuw, maar relateert die ook: in een veel langere sociaaleconomische en politieke context is zij geen wonder, maar het uitvloeisel van trage processen. Dat is een groot verhaal met verschillende invalshoeken, dat aanknopingspunten biedt voor vakoverstijgende uitstapjes (aardrijkskunde, economie), maar tegelijkertijd erg historisch is. Daarnaast biedt de context aanleiding om de klas uit te gaan en het rijke middeleeuwse erfgoed in Vlaanderen, Brabant, Holland, Utrecht of de IJsselsteden op te zoeken.

Veldraadpleging

De conceptversie van beide syllabi publiceerden we in februari 2018, in het kader van een veldraadpleging, via Examenblad.nl. Op deze veldraadpleging reageerden 150 docenten. De belangrijkste conclusie uit de veldraadpleging was dat beide concept-syllabi duidelijk zijn wat vorm betreft en dat ze inhoudelijk recht doen aan het examenprogramma. Ze voldoen als hulpmiddel voor docenten om hun leerlingen voor te bereiden op het centraal examen; maar een minderheid van de respondenten vond de teksten moeilijk en te lang. Na de veldraadpleging heeft de syllabuscommissie verschillende aanpassingen in beide syllabi aangebracht. Er is bijvoorbeeld voor de havo op diverse plaatsen in de syllabustekst geschrapt om tegemoet te komen aan de wens van de docenten die het niveau van de contexten als te hoog beoordeelden en de hoeveelheid stof als te omvangrijk.

Voor havo is verder teruggekomen op het oorspronkelijke uitgangspunt van de commissie om de context Duitsland in Europa dezelfde inhoud te geven voor havo én vwo. In de havo-tekst zijn enkele moeilijke passages in deelcontext 2 en 3 geschrapt. In de syllabus vwo is aangegeven welke passages alleen als CE-stof bedoeld zijn voor vwo, maar niet voorkomen bij havo. Op een paar passages en begrippen na is de hc Duitsland — als enige — dus nog steeds voor havo en vwo gelijk.

Hele plaatje

Zoals hierboven is uiteengezet, is het niet gelukt om aan alle wensen te voldoen, deels ook omdat het kader waarbinnen we moesten opereren zijn beperkingen kent. Een syllabus moet dan ook niet alleen beoordeeld worden op inhoud, maar tevens worden gezien als een didactische tekst die moet voldoen aan bepaalde randvoorwaarden. Na ruim een jaar bespreken, denken en schrijven zijn er zeven contexten ontstaan die tezamen aan meer kenmerkende aspecten invulling geven dan voorheen. Dat sommige ka's daarbij verder zijn uitgewerkt dan andere was onvermijdelijk. Maar ons

Nieuwe Historische Contexten voor de eindexamens van havo en vwo

doel bleef om zoveel mogelijk kenmerkende aspecten te belichten, en hiertoe diende de oorspronkelijke hc Duitsland als voorbeeld.

Dr. Hanneke Tuithof is vakdidacticus Geschiedenis aan de Universiteit Utrecht en was voorzitter van de syllabuscommissie geschiedenis havo-vwo. Dit artikel is een bewerking van twee stukken over het werk van de syllabuscommissie die eerder in Kleio zijn verschenen, geschreven door Alderik Visser en Hanneke Tuithof en door Jan van Miert.

Sinds het verschijnen van de concept-syllabus in 2018 zijn er nog wat zaken gewijzigd. Daarnaast zullen tussentijds onverhoopte storende fouten worden gecorrigeerd. Daarom is het belangrijk dat u altijd de laatste versie van de syllabus gebruikt. Raadpleeg hiervoor: <https://www.examenblad.nl/examen/geschiedenis-vwo-4/2022> en <https://www.examenblad.nl/examen/geschiedenis-havo-4/2021/havo>. Er is daarnaast een bezemexamen in 2021 (havo) en 2022 (vwo). Zie daarvoor ook www.examenblad.nl.

De syllabuscommissie was samengesteld uit Hanneke Tuithof (Fontys, UU) als voorzitter, Alderik Visser (SLO) als secretaris, Maarten Bark (Dr. Aletta Jacobs College, VGN, lid van de focusgroepen), Ton de Beukelaer (Dorenweerd College, lid van de vaststellingscommissie voor het examen), Liesbeth Dirks (Schoonhovens College, lid van de focusgroepen), Hellen Janssen (ZwijzenCollege, VGN) en Saskia de Boer (cito).